

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยพิจารณาจากด้านต่างๆ คือ การแบ่งปันผลประโยชน์ สิทธิและกรรมสิทธิ์ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การบำรุงรักษา การฟื้นฟูสภาพป่า ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม ประเพณี กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ การกำหนดบทบาท การกำหนดความรับผิดชอบ การวางแผน การจัดองค์กร การจัดสรรบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การเสนอรายงาน การงบประมาณ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงฐานอำนาจและเครือข่ายในการจัดการ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน บ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ในการศึกษาครั้งนี้ โดยมีระเบียบวิธีการศึกษาดังนี้

3.1 ประชากรและแหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดให้ชาวบ้านในหมู่บ้านกลาง หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นกลุ่มประชากรที่ศึกษาหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน หัวหน้าครอบครัว แม่บ้าน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Key Informants) และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ลป.38 (ท่าลี่) อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา บ้านห้วยตาด โรงเรียนบ้านกลาง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง และเจ้าหน้าที่สุขภาพชุมชนบ้านกลาง

การศึกษานี้จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่สำคัญ 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากพื้นที่ศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ

1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้มาจากการเข้าไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยสังเกตพฤติกรรมและวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ

สภาพทั่วไปของชุมชนตลอดจนสภาพสังคม และเศรษฐกิจ

- ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

- สถานการณ์ด้านประชากร

- สภาพความเป็นอยู่และอาชีพ
- ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ
- องค์กรและผู้นำชุมชน
- สภาพเศรษฐกิจและสังคม

การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

1.2 การสัมภาษณ์ และการสอบถามประชากรในพื้นที่

1.2.1 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

1.2.2 การจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันของชุมชนบ้านกลาง จากในอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลความสัมพันธ์ ทางด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อของชุมชน และเครือข่ายโดยใช้ฐานอำนาจจัดการตามประเด็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านกลางต่างๆ คือ การแบ่งปันผลประโยชน์ สิทธิและกรรมสิทธิ์ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การบำรุงรักษา การฟื้นฟูสภาพป่าภายในชุมชน นโยบายชุมชน กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ การกำหนดบทลงโทษ การกำหนดความรับผิดชอบของชุมชน การวางแผน การจัดองค์กร การจัดสรรบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การเสนอรายงาน และการงบประมาณ

1.2.3 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เพื่อให้ทราบข้อมูลในด้านการใช้ประโยชน์ของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันเกี่ยวกับแหล่งอาหาร เชื้อเพลิง สร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย แหล่งสมุนไพร เก็บหาของป่า การเลี้ยงสัตว์ บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ การป้องกันการพังทลายของดิน บรรเทาอุทกภัย เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นที่อยู่อาศัยของ สัตว์ป่า และทำให้มีความชุ่มชื้นน้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี

1.2.4 การใช้ฐานอำนาจและเครือข่ายในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันของรัฐ องค์กรเอกชน NGOs เครือข่ายผสมผสาน (รัฐ+ชุมชน, รัฐ+ชุมชน+เครือข่าย)

1.2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุการดำเนินกิจกรรมการรับผลประโยชน์และการประเมินผล

2. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมเอกสารจากเอกสารสิ่งพิมพ์ที่อยู่ในรูปของรายงานทางราชการ หนังสือ รายงานสถิติของหน่วยงานราชการ ตำรา บทความ ตลอดจนสิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

3.2 เครื่องมือสำหรับการรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือและวิธีการที่ผู้ศึกษาใช้ในการรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1. **แบบสัมภาษณ์ในลักษณะกึ่งมีโครงสร้าง** ผู้ศึกษาได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์ หลังจากผู้ศึกษาได้สร้างความสัมพันธ์คุ้นเคยกับผู้นำหรือชาวบ้าน โดยปล่อยให้การสัมภาษณ์เป็นธรรมชาติ ไม่เป็นทางการและไม่เคร่งครัด
2. **การสังเกต** ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไป เพื่อรวบรวมข้อมูลและปรากฏการณ์ในสังคมที่เกิดขึ้น เช่น สังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชน วิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน โดยผู้ศึกษาจะจดบันทึกไว้ในบางโอกาสก็มีการบันทึกภาพด้วย
3. **เทปบันทึกเสียง** ได้ใช้บันทึกการสัมภาษณ์ เช่น ผู้นำ และได้ใช้กล้องถ่ายรูปทำการบันทึกภาพปรากฏการณ์ต่างๆ บุคคลและสถานที่ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานชนิดหนึ่งในการศึกษา

3.3 การเก็บและรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงตามสภาพของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ขั้นตอนที่ 2 การเข้าไปแนะนำตัวผู้ศึกษากับผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนโดยการให้เจ้าหน้าที่สุขภาพชุมชนบ้านกลาง ซึ่งมีความคุ้นเคยกับผู้นำชุมชนเป็นผู้แนะนำตัวผู้ศึกษา และการสำรวจภาคสนามดูสภาพหมู่บ้าน ป่าไม้ต่างๆ ตลอดจนการจัดทำแผนที่โดยสังเขปของหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 3 ได้พูดคุยกับผู้นำชุมชนพร้อมทั้งให้เจ้าหน้าที่สุขภาพชุมชนบ้านกลาง สํารวจรายชื่อผู้สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แล้วนำมาเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยศึกษาถึงฐานะในอดีต และปัจจุบัน ความรู้ ความสามารถ ความอาวุโสต่างๆ แล้ว เข้าไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือก โดยให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในหมู่บ้านเป็นคนแนะนำ และผู้ศึกษาเป็นผู้สอบถามสนทนา สัมภาษณ์ และพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูล โดยขั้นแรกจะเป็นการนัดสนทนาพูดคุยในเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ต่างๆ พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรม ตลอดจนวิธีการดำรงชีวิตประจำวันของคนภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ภายหลังจากการคุ้นเคยกับชาวบ้านต่างๆ ดีแล้ว ได้มีการวางแนวทางการสัมภาษณ์ไว้อย่างคร่าวๆ เกี่ยวกับเรื่องสภาพทั่วไปของชุมชน การจัดการและการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ภายในชุมชน แล้วก็ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้าน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้การจดบันทึกในระหว่างสัมภาษณ์ ภายหลังจากสัมภาษณ์ การอัดเทปในระหว่างการสัมภาษณ์ และการสังเกต แล้วพูดคุยสนทนาสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลของชุมชนในด้านต่างๆ ทำให้ได้ข้อมูลที่มีรายละเอียดมากขึ้น อีกทั้งได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่สุขภาพชุมชนบ้านกลาง หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ ลป.38(ท่าลี่) ครูโรงเรียนบ้านกลาง และหัวหน้าอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท เป็นต้น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บและรวบรวมข้อมูล ได้นำมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอในรูปแบบของการบรรยาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทำการตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ว่าครบถ้วนและถูกต้อง
2. ผู้ศึกษาได้ทำการแยกแยะข้อมูลและจัดหมวดหมู่ข้อมูลการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาความสัมพันธ์ของฐานอำนาจและเครือข่ายในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ประเด็นนี้จะตอบในแต่ละวัตถุประสงค์
3. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความสัมพันธ์ของข้อมูลในกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่กำหนดไว้นำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ข้อมูลการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และเครือข่ายความสัมพันธ์ของฐานอำนาจในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ซึ่งได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์และการสังเกต นำผลการวิเคราะห์มานำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของการบรรยายและการอธิบายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาแต่ละข้อ